

27.1

ONSDAGSSERIEN 8

Musikhuset kl. 19.00

Manfred Honeck, dirigent

Nelson Freire, piano

Richard Strauß - Manfred Honeck - Tomas Ille: 31 min
Elektra, symfonisk rapsodi

PAUS 20 min

Ludwig van Beethoven: Pianokonsert nr 5 36 min
Ess-dur op.73 "Kejsarkonserten"

I Allegro

II Adagio un poco moto (här: Andante un poco mosso)

III Rondo (Allegro)

Richard Strauß: Rosenkavaljeren, svit för orkester 22 min

Paus ca kl. 19.40. Konserten slutar ca kl. 21.15.

Sänds direkt i Yle radio 1 och på webben yle.fi/rso.

RICHARD STRAUß (1864–1949) / MANFRED HONECK / : ELEKTRA, SYMFONISK RAPSONDI

Elektra är dotter till kung Agamemnon av Mykene och Klytaimnestra. Klytaimnestra har mördat Agamemnon i samråd med sin älskare Aigisthos. Elektra som var speciellt fäst vid sin far är full av hämndlystnad mot sin mor och dennas älskare. Till slut går Elektras önsknings i uppfyllelse. Hennes bror Orestes återvänder efter år av frånvaro och dödar Klytaimnestra och Aigisthos. Elektra börjar dansa extatiskt och faller slutligen död till marken.

Redan i operan Salome tänjde Richard Strauß på det senromantiska tonspråket nästan till det yttersta. I Elektra går han ännu längre mot ett slags förexpressionism, som får skärpa av förhållandevis ohämmad dissonans och av bitonalitet som river i själen (exempelvis det såkallade Elektra-ackordet med treklangerna E-dur och Ciss-dur klingande på varandra eller h-moll och f-moll). Jämförd med den färgstarka sinnligheten i Salome fick Elektra ett stramare uttryck som andas atmosfären i antikens tragedi. I Elektra är även strukturen fastare och mera koncentrerad än i Salome.

Strauß var den senromantiska orkesterns stora mästare. I Elektra är orkestern exceptionellt översvallande och ger starkt uttryck för de djupaste krafterna och mardrömsvisionerna i det undermedvetna. Till alla operachefers

fasa tog Strauß i bruk en jätteorkester på över ett hundra musiker. Ur sin orkester manar han fram både skakande kraftutbrott och mera finstämda effekter som gör sin verkan med nyanserade tonfall och djup psykologisk instinkt.

Manfred Honecks symfoniska rapsodi ur Elektra härstammar från år 2014. Den nödvändiga orkestreringen har gjorts av tonsättaren Tomas Ille. Det behövdes en ny orkestrering och nya arrangemang, om inte annars så för att Honeck i sin version använder en mindre orkester än originalet. Men besättningen är ändå ganska stor. Honecks version tar en halv timme eller en knapp tredjedel av operan. Sammandraget kan betraktas som ett slags symfonisk dikt på basis av operan och dess psykologiska utveckling.

Kimmo Korhonen

LUDWIG VAN BEETHOVEN (1770–1827): PIANOKONSERT NR 5 "KEJSARKONSERTEN"

Ludwig van Beethoven hörde under ungdomsåren till sin tids mest kända pianovirtuoser. Trots det komponerade han bara fem pianokonsalter, vilket förmodligen berodde på hans allt sämre hörsel som satte stop för hans solistkarriär. Beethovens första konsalter håller sig tydligt till den modell för solokonsalter som utformats av kom-

positörerna under slutet av 1700-talet, speciellt av Mozart. Men precis som i andra genrer nöjde sig Beethoven inte med att upprepa sina föregångares repliker utan utvidgade konsertens dimensioner och uttrycksmöjligheter, och kom därmed att visa vägen för decennierna framöver.

Pianokonsert nr 5 Ess-dur op. 73 (1809) är i många länder känd som *Kejsarkonserten*. Som vanligt har binnamnet inte givits av kompositören själv. Det hänvisar inte heller till något patronat-förhållande utan till konsertens majestätiska karaktär, dess ståtliga, briljanta pianotextur och första satsens militäriskt strama huvudtema. *Adagio un poco moto* (andra satsen) har skrivits i H-dur, som i förhållande till huvudtonarten känns avlägsen och eterisk. Konsertens mest magiska stund kommer emellertid mellan andra och tredje satsen, då finalens energiska tema först hörs som ett avlägset, stilla eko.

Konserten har tillägnats ärkeherzog Rudolph, Beethovens elev, vän och generösa mecenat. För Rudolph skrev Beethoven även kadenser för sina första fyra konserter, medan den femte konserten inte har någon särskild kadens.

Eftersom Beethoven i detta skede s.g.s. helt och hållet förlorat hörseln uppfördes konserten i Leipzig år 1811 av en viss Friedrich Schneider. Följande år spelades den i Wien av Carl Czerny, som hörde till sin tids mest förnämsta pianovirtuoser. Märkligt nog väckte detta kraftfulla verk inte någon större uppmärksamhet hos publiken i Wien, inte ens i ett uppenbarligen skickligt fram-

förande. I eftervärldens ögon har femte pianokonserten fått den plats den förtjänar som kejsaren bland alla pianokonserter. *Kejsarkonserten* är den mest virtuosa av alla Beethovens konserter och är fortfarande en utmanande för vilken pianist som helst.

Lotta Emanuelsson (sammandrag)

RICHARD STRAUß (1864–1949): ROSENKAVALJEREN, SVIT FÖR ORKESTER

Premiären på Rosenkavaljeren i Dresden i januari 1911 hör till de största triumferna inom operakonstens historia. Publiken hänfördes av det nya verket och även kritikerna var begejstrade. Mycket liten blev den klagande minoriteten som var besviken på att Strauß efter sin mera vågade stil i *Salome* och *Elektra* övergått till ett uttryck som låter mera traditionellt. Inom några år hade Rosenkavaljeren satts upp överallt i musikvärlden: La Scala i Milano, Berlin, Wien, London och New York och även senare har den varit den mest populära bland Strauß operor.

Ett flertal orkestersviter ur Rosenkavaljeren har framförts på konsertsce-nerna. Bara en av dem, den första vals-sviten, härstammar från Strauß egen penna. Men han gav sitt godkännande också till den svit som spelas vid denna konsert och som anses ha sammanställt av den polskfödde dirigenten Artur Rodziński. Denne dirigerade ur-

uppförandet av sviten i New York 1944 och följande år gavs den ut i tryck.

Denna svit ur Rosenkavaljeren är en helhet som spelas utan uppehåll och som innehåller musik ur olika centrala scener i verket. Liksom operan börjar sviten med Marskalkinnans och Octavians kärleksscenen. Då det första utbrottet lugnat sig, övergår musiken i det berömda överräckandet av silverrosen, som beskrivs med karakteristiska, högt skimrande ackordföljder för flöjt, harpa, celesta och tre violiner. Då baron Ochs kommer in på scenen börjar musiken gunga till takten av en livfull wienervals, en musikgenre som i själva verket föddes först en bit in på 1800-talet (medan operans handling utspelar sig på 1700-talet). Svitens höjdpunkt är Marskalkinnans, Octavians och Sophies smekande sköna terzett och de unga älskandes duett. Avvikande från operan slutar sviten med ett nytt svängande valsavsnitt.

Kimmo Korhonen (sammandrag)

MANFRED HONECK

Mandfred Honeck, född i Österrike, började sin karriär som violast och spelade i över tio år i Wiens filharmoniker och i Statsoperans orkester. Det var också i Wien som han inledde sin dirigentkarriär som Claudio Abbados assistent. I början av 1990-talet arbetade Honeck vid operan i Zürich och 1993 vann han det prestigefyllda Europeiska dirigentpriset. Åren 2007–2011 var han musikchef vid statsoperan i Stuttgart. Därtill har han arbetat som musikchef för Norska operan och för Sveriges Radios symfoniorkester, samt förste gästdirigent för Oslofilharmonikerna och Tjeckiska filharmonin. Sedan 2008 har Honeck varit musikchef för Pittsburghs symfoniorkester.

Som gästdirigent har Honeck lett bl.a. Gewandhaus-orkestern Leipzig, Staatskapelle Dresden, Concertgebouw-orkestern i Amsterdam, filharmonikerna i Wien, Los Angeles och New York, samt symfoniorkestrarna i Chicago och Boston. År 2013 debuterade han som dirigent för Berlins filharmoniker och spelade in på skiva verk av Dvořák tillsammans med violinisten Anne-Sophie Mutter för Deutsche Grammophon. Under den pågående säsongen dirigerar Honeck bl.a. i Stuttgart, New York, London och Amsterdam.

Honeck och Pittsburghs symfoniorkester har skrivinspelat bl.a. tondikter av Strauß samt symfonier av Dvořák, Beethoven och Bruckner. Inspelningen av Mahlers fjärde symfoni gav honom Classical Music Award 2012.

NELSON FREIRE

Den prisade pianisten Nelson Freire föddes i Boa Esperança, en liten stad i delstaten Minas Gerais i Brasilien. Hans föräldrar upptäckte sonens begåvning i ett tidigt skede och flyttade till Rio de Janeiro så han kunde åtnjuta en bättre undervisning. Under ledning av Nise Obino och Lúcia Branco utvecklades han till en mästertlig pianist redan innan han fyllde fjorton år.

Han var 12 år gammal då han vann pianotävlingen i Rio de Janeiro, som gav honom ett stipendium för studier i Wien. Som 23-åring debuterade Freire i London och i New York, där hans prestationer fick kritikerna att beskriva honom som "klaviaturens unge lejon" och "en av de mest spännande pianisterna oberoende av ålder". Sedan dess har Nelson Freire rest världen runt som solist för de främsta orkestrarna och samarbetat med dirigenterna Valerij Gergijev, Riccardo Chailly, Kurt Masur, David Zinman och Seiji Osawa.

Nelson Freire har ett exklusivt skivkontrakt med DECCA. Hans inspelningar har fått ett flertal pris: Diapason d'Or, Grand Prix du Disque, Victoire d'Honneur, Edison Award, Gramophone Award och Grammy Latino.

Freire har fått ett stort antal hedersbetygelser, av bl.a. städerna Rio de Janeiro, Paris och Buenos Aires samt titlarna Chevalier de la Légion d'Honneur och Commandeur des Arts et des Lettres. Han kallas också regelbundet till jurymedlem i olika betydande pianotävlingar: Chopin-, Tjajkovskij- och Van Cliburn-tävlingarna.

Den språkkunnige Nelson Freire är bosatt i Rio de Janeiro, där han kopplar av mellan sina turnéer.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Oy Yleisradio Ab:s orkester och har som uppgift att producera och befrämja finländsk musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Hannu Lintu som tillträdde sin post hösten 2013. RSO:s hedersdirigenter är Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Den ursprungliga tiomanna Radioorkestern grundades år 1927. På 1960-talet utvidgades den till en fulltalig symfoniorkester. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Förutom de stora klassisk-romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del nutida musik och orkestern uruppför årligen ett flertal verk som beställt av YLE. Till RSO:s uppgifter hör även att förse radions arkiv med friköpta inspelningar av hela den inhemska orkesterrepertoaren. Under spelåret 2015–2016 uruppför orkestern sex verk som beställts av Yleisradio Ab. Därtill består programmet bl.a. av pianokonsert av Beethoven och Prokofjev, symfonier av Schumann och Brahms samt Mendelssohns oratorium Elias. Till orkesterns gästartister

hör bl.a. pianisterna Murray Perahia, Nelson Freire och András Schiff, dirigenterna David Zinman, Tugan Sohijev och Manfred Honeck samt soprannen Karita Mattila och mezzosopranen Anne Sofie von Otter.

RSO har spelat in på skiva musik av bl.a. Ligeti, Eötvös, Nielsen, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt premiärinspelningsen av Armas Launis opera *Aslak Hetta*. Orkesterns skivor har fått pris av bl.a. BBC Music Magazine, Académie Charles Cros och MIDEM Classical. RSO:s skiva med Ligetis violinkonsert och verk för orkester valdes till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i februari 2014.

RSO företar regelbundet konsertturnéer på olika håll i världen. Under säsongen 2015–2016 uppträder orkestern under Hannu Lintus ledning i Japan och i Österrike.

RSO:s radiokanal, Yle Radio 1, radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds såväl de utländska som inhemska konserterna direkt. Konserterna kan även avlyssnas på RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) och ses live i hög resolution. En stor del av konserterna televiseras också direkt på Yle Teema.